

Samstemmighed som syntagmedanner

Om begrebet kongruens

Nielsen, Peter Juul

Published in:
NyS

Publication date:
2010

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Nielsen, P. J. (2010). Samstemmighed som syntagmedanner: Om begrebet kongruens. *NyS*, 2010(38), 69-106.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Titel:	Samstemmighed som syntagmedanner Om begrebet kongruens
Forfatter:	Peter Juul Nielsen
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier</i> 38, 2010, s. 69-106
Udgivet af:	NyS i samarbejde med Dansk Sprognævn
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Samstemmighed som syntagmedanner

Om begrebet kongruens

PETER JUUL NIELSEN

1 INDLEDNING

Kongruens er et klassisk grammatisk begreb der normalt bruges til at udtrykke at der er en form for korrespondance mellem to eller flere led i en større sproglig helhed vedrørende morfologisk fremtræden. To led siges at kongruere med hinanden fx ved at stå i samme kasus eller ved at stemme overens i valget af numerus. Der er forskellige opfattelser af hvorvidt et af de to (eller flere) led styrer kongruensen og altså ensidigt kræver at det eller de andre led skal foretage samme valg af fleksiv, og af hvorvidt kongruensen kan eller skal være styret af den syntaktiske kontekst (jf. Corbett 2006; Mel'čuk 2006: 31-35; Eisenberg 2004: 36-37; Hansen & Heltoft, fortryk, 2007: 111-112). De forskellige fortolkninger af begrebet kongruens er dog enige om at det drejer sig om en eller anden form for "afstemthed" der kommer til udtryk i morfologien, nemlig i valget af fleksiver (bøjningsendelser). Denne afstemthed kan så forstås som et forbund mellem *forskellige* fleksiver, dvs. en korrespondance mellem valg af et fleksiv i ét paradigme og valg af et fleksiv i et andet paradigme, eller som "samstemmighed", altså identiske fleksivvalg: valg af samme fleksiv i det samme paradigme flere steder i syntagmet. Denne artikel beskæftiger sig med kongruens forstået som samstemmighed. Når der henvises til "de to led", er det underforstået at kongruensen kan bestå mellem mere end to led.

I artiklen vil jeg foreslå en beskrivelse af det grammatiske fænomen kongruens som på visse centrale punkter afviger fra en mere traditionel opfattelse af begrebet. Jeg vil beskrive kongruens som en symmetrisk relation og ikke som traditionen, og de gængse moderne grammatiske teorier, som en asymmetrisk, direktionel relation, hvor det ene led "bestemmer", mens det andet led følger med ved at kongruere. Den væsentligste forskel fra en traditionel opfattelse af kongruens

ligger i opfattelsen af kongruens som en relation der kan være den afgørende betingelse for at et syntagma overhovedet etableres. Jeg vil kalde denne form for kongruens for *bærende kongruens* (i modsætning til *betinget kongruens*), og denne syntagmeetablerende funktion er hovedfokus i artiklen. Det vigtigste eksempel på denne form for kongruens i dansk er den såkaldte *kongruenskonstruktion*, fx *hun sidder og læser*, som også beskrives i artiklen. Desuden behandler artiklen konstruktioners forskellige træktyper og sondringen mellem rektion og kongruens, og den analyserer de syntaktiske afhængighedsforhold i en kongruensrelation. Denne syntaktiske analyse konkluderer at kongruens i sin indre struktur har en såkaldt katataktisk opbygning, dvs. en dobbeltrettet afhængighed.

Opfattelsen af kongruens der præsenteres her, knytter teoretisk an til de antagelser og principper der fremhæves inden for forskerkredsen Dansk Funktionel Lingvistik (DFL, Engberg-Pedersen et al. 1996b, 2005) og er således en strukturel analyse på et funktionalistisk grundlag. Mere specifikt tages der udgangspunkt i *Grammatik over det Danske Sprog* (Hansen & Heltoft, fortryk, 2007, der henvises herefter til GDS), især vedrørende de dansksproglige aspekter af analysen, og netop fordi GDS er et væsentligt grundlag for mine synspunkter, retter en del af artiklens kritiske bemærkninger sig mod synspunkterne i denne grammatik. Udgangspunktet i GDS betyder også at artiklen mere eller mindre fuldt ud tilslutter sig det dependensgrammatiske grundlag som GDS bygger på, altså den opfattelse at rektion (styring) og dependens (afhængighed) er de fundamentale strukturerende principper i sprogsystemet.

Artiklen er bygget op på følgende måde. Efter indledningen følger en gennemgang af en række teoretiske begreber som er en forudsætning for en diskussion af kongruens. Derefter behandles begrebet kongruens med fokus på en distinktion mellem betinget og bærende kongruens, hvorefter begge typer, men især sidstnævnte, beskrives mere omfattende. Som eksempel på bærende kongruens i dansk følger dernæst en beskrivelse af kongruenskonstruktionen. Forud for artiklens konklusion præsenteres en analyse af kongruensens syntaktiske opbygning.

2 NOGLE TEORETISKE BEGREBER OG DISTINKTIONER

I dette afsnit præsenteres nogle af de vigtigste teoretiske antagelser der ligger bag den foreslåede fortolkning af kongruensbegrebet. Da artiklen fokuserer på den type kongruens der har afgørende betydning for etableringen af en given konstruktion, skitserer jeg først en inddeling af konstruktioners træk i tre typer. Derefter gennemgår jeg Eisenbergs (2004) fire former for syntagmatiske relationer med særlig fokus på forholdet mellem *identitet* og *kongruens* og Eisenbergs distinktion mellem kongruens og *reaktion*, og rektionsbegrebet i GDS præsenteres.

2.1 De tre typer af konstruktionelle træk

Konstruktioner er komplekse syntaktiske helheder der er bygget op af syntaktiske kategorier, dvs. abstrakte størrelser såsom *substantiv*, *indirekte objekt* eller *infinitiv*, ikke af specifikke leksikalske størrelser såsom verbalstammen *spis-* eller adjektivstammen *dejlig-* (jf. GDS 100-106; Nielsen 2008: 31-34). I konkrete syntagmer realiseres kategorierne naturligvis af specifikke leksikalske størrelser, men som abstrakt inventar i sprogsystemet forstås konstruktioner som kategoriale størrelser. De syntaktiske kategorier har forskellige relationer til hinanden og danner ved deres særlige sammenføjelse en helhed med en bestemt udtryks- og indholdsmæssig profil: en konstruktion. Eksempler på konstruktioner i dansk er *der*-konstruktionen (*der sidder en hund på trappen*) og konstruktion med direkte objekt og objektsprædikativ (*vi malede huset grønt*). Der kan konstateres forskellige karakteristika ved en konstruktions fremtræden, fx bestemte bøjningsvalg eller en særlig ordstilling. I analysen af en konstruktions opbygning kan disse karakteristika deles op i tre typer ud fra deres status i forhold til konstruktionens struktur.

Den første type er de *konstituerende træk* som er konstruktionens *sine qua non*: de træk der etablerer konstruktionen, og som er nødvendige for at den dannes. Uden disse træk foreligger den pågældende konstruktion simpelthen ikke; hvis bare ét konstituerende træk udebliver, er der enten tale om en anden konstruktion eller en helhed der ikke udgør et grammatisk syntagma i sproget. Et eksempel på et konstituerende træk i dansk er finit bøjningsform i sætningen: Hvis der ikke er valgt en sådan bøjningsform for et verbum, etableres konstruktionen sætning slet

ikke. Det er en pointe i min analyse af kongruens at selve kongruensen kan være et konstituerende træk, hvilket i dansk ses særlig tydeligt i kongruenskonstruktionen hvor kongruensen er det helt afgørende træk (se afsnit 4).

Den anden type er *symptomatiske træk* som kan manifestere sig netop og alene fordi en bestemt konstruktion er etableret, men som ikke er afgørende for denne etablering. De symptomatiske træk kan altså undværes, men når de konstateres, kan de anses for beviser for konstruktionen. Et eksempel på et symptomatisk træk er valget af tidsadverbialtype i forhold til konstruktioner med forskellig telicitet. Telicitet, eller målrettethed, er et træk ved den beskrevne situations interne tidsprofilering; der skelnes mellem statiske situationer (tilstande uden ”retning”, fx *bo*), og to former for dynamiske situationer: ateliske situationer som, i abstrakt forstand, har retning, men ikke et indeholdt mål (fx *spekulere*), og teliske situationer som har retning og et mål (fx *ødelægge*) (jf. GDS: 243-248). I dansk er mange verbalstammer neutrale over for modsætningen telisk/atelisk, hvilket betyder at teliciteten specificeres konstruktionelt. Eksempelvis er verbalstammen *byg-* neutral, og det betyder at det er det syntaktiske valg i forhold til et evt. objekt der bestemmer teliciteten: Valg af direkte objekt giver en telisk konstruktion (1), mens valg af middelbart objekt (præpositionalobjekt) giver en atelisk konstruktion (2) (Durst-Andersen & Herslund 1996: 74-78):¹

- (1) de byggede en hule
- (2) de byggede på en hule

Til den teliske konstruktion i (1) kan der føjes et tidsadverbial konstrueret med præpositionen *på*:

- (3) de byggede en hule på en uge

Selve den teliske konstruktion, der beror på valget af direkte objekt, er ikke afhængig af tilstedeværelsen af et *på*-tidsadverbial, men *på*-tidsadverbialet kan kun være der hvis der er tale om en telisk konstruktion; hvis konstruktionen er atelisk, er *på*-tidsadverbialet umuligt, og der kræves i stedet et tidsadverbial med *i*:

(4) de byggede på en hule i en uge / *på en uge

Tilstedeværelsen af et *på*-tidsadverbial er altså som symptom et bevis for at der foreligger en telisk konstruktion, men muligheden for et sådant tidsadverbial skal ikke realiseres for at der kan være tale om denne konstruktion. Et symptomatisk træk er altså en mulighed der er betinget af at en given konstruktion er etableret.

Den tredje type er træk som ofte eller altid hører med til konstruktionen, men som ikke er konstituerende fordi de ikke er nødvendige for etableringen af konstruktionen, og heller ikke symptomatiske fordi de også forekommer i andre konstruktioner (hvorved deres tilstedeværelse ikke beviser at en given konstruktion foreligger), eller fordi et sådant træks eventuelle paradigmatiske modsætning også kan optræde. Dette er de *epifænomenale træk*. Selvom disse træk ofte forbindes med den pågældende konstruktion, er de ikke afgørende for eller et eksklusivt særkende for konstruktionen. De er måske nok i en eller anden forstand karakteristiske, men de beviser ikke noget. Et eksempel på et epifænomenalt træk er indholdssubjektets bestemthedsvalg i *der*-konstruktionen. I denne konstruktion optræder indholdssubjektet som udtryksobjekt (det står på objektets plads), og som udtrykssubjekt optræder *der* eller *her*. Som oftest står indholdssubjektet i ubestemt form:

(5) der kom en mand fra Det røde Hav

(6) der er en revne i dine bukser

Det hænger sammen med at *der*-konstruktionen har som funktion at præsentere en situation, og i den forbindelse introduceres der meget ofte referenter som er ukendte for modtageren, men det er ikke et krav at subjektet skal stå i ubestemt form. Når konstruktionens anvendes til at beskrive en situation der er bygget op om identificerbare referenter, kan man helt uproblematisk have subjektet i bestemt form:

(7) Også hjemme er der mange ting at gøre. Der er børnenes fritidsinteresser, eller børnebørnenes, der er vores gamle forældre der skal passes, og så er der huset, haven og bilen

Betydningskodningen i *der*-konstruktionen gør at frekvensen af ubestemt subjekt i sprogbrugen er meget høj, men denne korrelation gør altså ikke ubestemt subjekt til et konstituerende træk ved konstruktionen. Det er heller ikke et symptomatisk træk da forekomsten af ubestemt subjekt ikke er bundet til strukturen i en *der*-konstruktion; dels finder man ubestemte subjekter i mange andre konstruktioner, dels er den paradigmatiske modsætning, subjekt i bestemt form, også mulig i konstruktionen. Ubestemt subjekt er dermed et meget almindeligt, men epifænomenalt træk ved konstruktionen.

Opdelingen i disse tre typer af konstruktionelle træk kan anvendes ved konstruktionsanalyse til at gøre det tydeligt hvilken status de enkelte træk har i forhold til konstruktionen. Dermed kan opdelingen også bruges i en undersøgelse af hvilken status disse træk som sproglige fænomener *sui generis* kan have; kan et givent træk – fx kongruens – være konstituerende, eller findes det kun som symptomatisk eller endda kun som epifænomenalt træk? Analysen i denne artikel viser at kongruens kan være konstituerende, men at trækket også i en del tilfælde kan anses for symptomatisk.

Ved en præcisering af hvad der er konstituerende, symptomatiske og epifænomenale træk ved en konstruktion, er det muligt at gøre klart hvilke sæt af bærende træk der etablerer en bestemt konstruktion. Det bliver dermed også tydeligt om der er tale om blot et enkelt konstituerende træk som er det eneste konstruktionen hviler på, eller om der er tale om et sæt af konstituerende træk. Hvis der er mere end ét konstituerende træk, kan man desuden også overveje hvorvidt et eller flere af disse er primære i forhold til andre, og man kan specificere om der er træk der vakler mellem at skulle beskrives som (perifere) konstituerende eller som (højfrekvente) symptomatiske. Sondringen mellem konstituerende og symptomatiske træk er her præsenteret som en skarp grænsedragning, men i analysen af konstruktionelle træk kan visse fænomener forekomme at befinde sig i en gråzone mellem de to. Det drejer sig om træk ved en konstruktion der har karakter af mere eller mindre faste ledsagefænomener, altså træk der på den ene side altid automatisk ”følger med i pakken” og normalt ikke kan udelades, men som på den anden side ikke synes at have status af de grundpiller hvorpå konstruktionen beror, konstruktionens *sine qua non*.

Den form for kongruens som her i artiklen vil blive beskrevet som betinget kongruens, er netop sådan et fænomen. Opdelingen i de tre former for konstruktionelle træk må derfor ses som et metodisk greb hvormed man kan skærpe analysen af de observerede fænomeners status. På baggrund heraf kan man så diskutere om et givent træk evt. bør klassificeres som symptomatisk, men dog fast forekommende, eller som konstituerende om end sekundært og mere perifert end visse andre af konstruktionens træk. Relationen til en konstruktions (øvrige) konstituerende træk kan beskrives ud fra en rektionsanalyse som kortlægger styringsforhold mellem trækkene. I afsnit 3.2 vil jeg præsentere en sådan rektionsbaseret beskrivelse af de forskellige former for kongruens.

2.2 Eisenbergs syntaktiske midler og syntagmatiske relationer

For at kunne analysere et (morfo)syntaktisk fænomen som kongruens er det nødvendigt med en præcis og tilpas differentieret beskrivelse af syntaktiske forbindelser og de midler hvormed man kan udtrykke sådanne forbindelser i et syntagma. Forud for den nærmere diskussion af kongruensbegrebet vil jeg derfor præsentere nogle af den tyske grammatiker Peter Eisenbergs syntaktiske grundbegreber.

Eisenberg opstiller i sin *Grundriß der deutschen Grammatik* (2004) et sæt af syntaktiske midler der anvendes i sproget til opbygning af komplekse helheder, og et sæt af syntagmatiske relationer der består mellem de forskellige dele af en sproglig ytring, og som fungerer som forbindelsen mellem de anvendte syntaktiske midler og ytringens syntaktiske struktur. De syntaktiske midler er ifølge Eisenberg universelle, og der findes følgende tre (Eisenberg 2004: 26-27): *rækkefølge*, *intonation* og *morfologisk markering* (med morfologisk markering forstås fleksiver, affikser og stammeforandringer). Disse tre midler bruges til at udtrykke hvordan ytringen hænger sammen, dvs. hvordan de enkelte dele er organiseret i forhold til hinanden i en hierarkisk struktur. Denne struktur er en del af den sproglige helheds betydningskodning idet den organiserer enkeltdele i større konstituerter og angiver underordnings- og modifikationsrelationer. Dermed er den syntaktiske struktur en del af den tolkningsramme som ytringen formidler. Den syntaktiske struktur formidles gennem de syntagmatiske relationer, altså de forbindelser

der består mellem delene inden for et syntagma, og disse relationer udtrykkes med de tre ovenfor nævnte syntaktiske midler. I tysk er der ifølge Eisenberg fire former for syntagmatisk relation: *rektion*, *identitet*, *kongruens* og *positionsforbindelse* (*Positionsbezug*). I en positionsforbindelse står to konstituerter i syntagmatisk relation til hinanden i kraft af at deres placering i sætningen er fastlagt relativt i forhold til hinanden (Eisenberg 2004: 37). Denne relation er mindre væsentlig i forhold til kongruensdiskussionen, og derfor gennemgås kun de tre øvrige i det følgende.

Rektion defineres således af Eisenberg:

Eine Konstituente f_1 regiert eine Konstituente f_2 , wenn ein Formmerkmal von f_2 durch syntaktische Kategorien von f_1 festgelegt ist. (Eisenberg 2004: 33)

Ved rektion er der en asymmetrisk relation mellem de to konstituerter i hvilken en syntaktisk kategori der er forbundet med selve f_1 , altså et *iboende* kategoritilhørsforhold, bestemmer en udtryksmæssig markering ("Formmerkmal") ved f_2 . Denne markering kan være et fleksiv, som ved kasusrektion, men det kan også være fx et valg af underordningskonjunktion, som når verbalstammen *påstå*- styrer *at* i en ledsætning (*han påstår at hun kommer*), mens *spørg*- styrer *om* (*han spørger om hun kommer*).

Identitet gives følgende definition:

Eine Konstituente f_1 steht in der Identitätsbeziehung zu einer Konstituente f_2 , wenn es bestimmte grammatische Kategorien gibt, denen beide Konstituenten zugeordnet sind. (Eisenberg 2004: 35)

Dette skal forstås sådan at f_1 og f_2 står i identitetsrelation med hinanden når de begge to manifesterer en eller flere bestemte grammatiske kategorier. Det forekommer bl.a. i forbindelse med sideordnende konjunktioner såsom *und*; i tysk står to nominaller i identitetsrelation med hinanden når de tilsammen danner sætningens subjekt og derfor begge skal stå i nominativ:

(8) ein Kind und ein Mann gingen spazieren
 NOM NOM

De identiske kasusvalg – nominativ for både *ein Kind* og *ein Mann* – er den ”bestemte grammatiske kategori” som de to nominalled står i identitetsrelation i forhold til.

Kongruens defineres således:

Eine Konstituente f_1 kongruiert mit einer Konstituente f_2 , wenn f_1 bezüglich mindestens einer Einheitenkategorie von einer Einheitenkategorie von f_2 abhängt. (Eisenberg 2004: 36)

En *enbedskategori* svarer i forhold til dansk terminologi normalt til et fleksiv, altså en bøjningsendelse der føjes til en ordstamme (Eisenberg 2004: 17-18, 55). Når f_1 kongruerer med f_2 , er der altså valgt et fleksiv for f_1 der er betinget af et fleksiv der er valgt for f_2 .

Den væsentligste forskel mellem identitet og kongruens er at identitet er en symmetrisk relation, mens kongruens er en asymmetrisk relation (Eisenberg 2004: 37). Kongruensen har altid retning fra f_2 til f_1 således at en bøjning i f_2 determinerer en bøjning i f_1 , men ikke omvendt. I identitetsrelationen er der derimod ingen retning fra f_1 til f_2 ; de er parallelt rettede mod en grammatisk kategori, hvilket kan betyde at de bøjes ens, som i (8).

I modsætning til identitet er rektion og kongruens hos Eisenberg altså begge asymmetriske relationer, og på det punkt minder de om hinanden (men jf. nedenfor om rektionsbegrebet hos GDS). Forskellen på de to er at en rektionelt styret konstituent har en udtryksmæssig markering der er fastlagt af den styrende konstituents syntaktiske beskaffenhed. Det sker fx når et adjektivs genusbøjning (”ein Formmerkmal von f_2 ”) er styret af et substantivs leksikalske kodning af genusstyring (en af de ”syntaktische Kategorien von f_1 ”, jf. Eisenberg 2004: 36-37). Kongruensen handler derimod alene om f_1 ’s bøjningsmæssige afhængighed af et bøjningsvalg som af den ene eller den anden grund er truffet for f_2 . Det er altså et bestemt fleksiv i f_2 og ikke en iboende syntaktisk egenskab ved f_2 der bestemmer den kongruerende f_1 ’s fleksivvalg.

2.3 Rektionsbegrebet hos GDS

GDS er grundlæggende en dependensgrammatik (i modsætning til fx en grammatik baseret på konstituens som i den generative tradition), og det spiller derfor en fundamental rolle i sprogbeskrivelsen hvilke størrelser der er styrende, og hvilke størrelser der er afhængige. Der benyttes et meget bredt rektionsbegreb, og der gives følgende almene definition på rektion eller styring mellem to konstituenten i en sproglig helhed:

A styrer B =_{def} at A forekommer, hører til betingelserne for at B kan forekomme
(GDS: 97)

Det betyder at B er afhængig af A. Hvis A blot gør det muligt for B at forekomme, kaldes det svag styring; hvis A ikke blot muliggør, men kræver B's tilstedeværelse, kaldes det stærk styring (GDS: 98). Denne form for afhængighed er asymmetrisk, og den svarer til hvad der normalt forstås ved rektion i den internationale litteratur om begrebet (jf. den definitoriske asymmetri i Eisenbergs rektionsbegreb). I overensstemmelse med den danske grammatiske tradition fra Hjelmlev og Diderichsen opererer GDS imidlertid også med en anden type rektion som er symmetrisk i sin struktur, nemlig et afhængighedsforhold hvor A og B gensidigt kræver hinanden; dette kaldes dobbeltrettet afhængighed eller interdependens (GDS: 99).

Med basis i disse to former for styring eller afhængighed samt i en sondring mellem syntaktiske relationer baseret på styring og syntaktiske relationer uden styring baseret på fri sammensætning (som fx koordination af to nominalled med konjunktionen *og*: *en lille mand og en stor best*) beskriver GDS tre forskellige syntaktiske relationsformer (GDS: 113-115): *paratakse* som er den ikke-styrede sammensætning (*sideordning*), *hypotakse* som er den asymmetriske, enkeltrettede afhængighed (*underordning*), og *katatakse* som er den symmetriske dobbeltrettede afhængighed (*samordning*). Disse tre relationsformer, og de syntagmetyper de manifesteres i: paratagmer, hypotagmer og kata-tagmer, kan nærmere karakteriseres ud fra relationen mellem de dele, A og B, som relationen består imellem, og den helhed, C, der dannes i kraft af relationen. Det er karakteristisk for et paratagme at A og B

begge to har samme identitet som helheden C (som i eksemplet med de to koordinerede nominalled). For et hypotagme gælder det at A har samme status som C, mens B, den underordnede del, ikke i sig selv kan fungere som C (hypotagmet *ret interessant* kan fungere som adjektivisk attribut, og det kan *interessant* også alene, men *ret* kan ikke). Et katatagme er defineret ved det særlige forhold at hverken A eller B har samme status som C (en sætning kræver tilstedeværelse af både subjekt og finit verbum, og ingen af de to kan alene danne sætning, den såkaldte neksusrelation, Diderichsen 1976: 141-142). Ingen af delene i katatagmet kan alene have helhedens funktion, og C afhænger således af tilstedeværelsen af både A og B.

Dette teoretiske grundlag for analyse af rektionsforhold vil være et vigtigt redskab i beskrivelsen af kongruensens forskellige former for relationer til den syntaktiske kontekst (se afsnit 3.2) og analysen af kongruensens indre opbygning (se afsnit 5).

De tre forudgående afsnits præsentation af forskellige typer af konstruktionelle træk, Eisenbergs syntaktiske midler og syntagmatiske relationer og GDS' rektionsbegreb, kan nu tjene som baggrund og referenceramme for den følgende analyse, der fokuserer udelukkende på begrebet kongruens.

3 KONGRUENSBEGREBET

I dette afsnit vil jeg fremlægge min analyse af begrebet kongruens med udgangspunkt i GDS' kongruensdefinition. Der vil blive foreslået en sondring mellem *betinget* kongruens og *bærende* kongruens, og resten af analysen vil primært dreje sig om den bærende kongruens med fokus på dennes syntagmeetablerende funktion. Som analytisk grundlag for distinktionen mellem betinget og bærende kongruens og for beskrivelsen af kongruensrelationens opbygning vil jeg i afsnit 3.1 og 3.2 præsentere en skelnen mellem kongruensens interne og eksterne syntaks og en analyse af de generelle rektionsforhold i kongruensrelationen. Her følger først en præsentation og diskussion af GDS' opfattelse af kongruensbegrebet.

GDS definerer kongruens som ”et obligatorisk valg af identiske bøjningsformer i identiske paradigmer” (GDS: 111) og præciserer dette med den uddybning at ”den syntaktiske kontekst kræver at der to eller flere steder i teksten skal stå samme bøjningsform” (GDS: 111). Kongruens opfattes som et morfosyntaktisk fænomen af en anden art end rektion, men kongruensen hænger dog sammen med rektionsbegrebet på den måde at ”den syntaktiske kontekst siges at styre kongruensen” (GDS: 111). Der kan altså ifølge GDS ikke være tale om kongruens uden en syntaktisk kontekst hvorfra der udgår en styring af det identiske fleksivvalg. Også i min fortolkning af kongruensbegrebet spiller rektion en rolle, men ikke primært som en kontekstuel styring af det identiske fleksivvalg. Sådant en enkeltrettet styring fra kontekst til kongruens kan være til stede, men den er ikke definitorisk for kongruensbegrebet. Jeg vil derimod pege på at der i selve kongruensrelationen består symmetrisk styring, altså katatakse (se afsnit 5).

GDS’ kongruensbegreb synes at lægge sig op ad Eisenbergs, men den eksplicitte retning og altså asymmetri hos Eisenberg kommer ikke tydeligt frem hos GDS, og samstemmende fleksivvalg af den type der hos Eisenberg opfattes som identitetsrelation, falder muligvis ind under GDS’ lidt vagere kongruensbegreb. GDS insisterer dog som nævnt på at noget må styre kongruensen, enten leksikalske stammer eller syntaktiske konstruktioner (GDS: 112), og dermed er der altid en asymmetrisk rektionsrelation involveret på trods af at selve fleksivsamstemmigheden muligvis kan læses som symmetrisk hos GDS.

Et eksempel på kongruensstyring der udgår fra en leksikalsk stamme, er genuskongruensen mellem artiklen i et subjektsnominalled og et adjektiv der er subjektprædikativ (samstemmende fleksivvalg i fed):

(9) e-t vulkanudbrud er farlig-t

Det er ikke artiklen eller adjektivet der styrer det samstemmende valg af neutrum, men substantivstammen i nominalledet. Rektionen udgår fra stammen *vulkanudbrud* som kræver at der vælges neutrum for både artikel og adjektiv. Dermed er de kongruerende led ligestillede da ingen af de to kan udpeges som det der fremkalder neutrum i det

andet, og i den henseende er forholdet mellem dem symmetrisk. Ved fravær af en genusbøjet artikel i subjektsleddet, som i fx *vores bus er smukt* hvor det possessive pronomen *vores* varetager artikelfunktionen, bortfalder kongruensrelationen; valget af neutrum for prædikativet *smukt* er styret gennem stammerektion fra substantivet *bus*, men uden at dette valg samstemmer med et genusvalg et andet sted. Som eksempel på konstruktionel kongruensstyring anfører GDS modus- og tempuskongruens mellem de to verber i kongruenskonstruktionen (GDS: 111-112), fx *kom-0 og spis-0*. Jeg vil i artiklen foreslå en anden analyse af denne konstruktion og vender tilbage til kongruenskonstruktionen i afsnit 4. Hos GDS er kongruens altså betinget af en forudsat kontekst som så at sige ”bekræftes” af kongruensen der viser tilbage til den kongruenskrævende størrelse; i eksempel (9) er det relationen mellem subjekt og prædikativ der er den kongruenskrævende kontekst som kongruensen bekræfter (se i øvrigt afsnit 3.3 nedenfor). Man kunne derfor kalde denne markering for *indeksikalsk kongruens*: Kongruensen ”peger” på den forudsatte styrende ramme (jf. Andersen 1980: 5, 18, 40; Andersen 2008: 29-30).

Hverken GDS eller Eisenberg synes at definere en mulighed for at kongruensen – altså det identiske fleksivvalg mellem to, eller flere, ord – kan være præcis den syntaktiske relation der etablerer en bestemt helhed. Kongruensen beskrives som noget der må følge med og reagere på krav inden for syntagmet eller udefra og ikke som noget der potentielt kunne være den helhedsdannende mekanisme, det primære konstituerende træk for syntagmet betragtet som en syntaktisk konstruktion. Som nævnt i indledningen er det et hovedformål med denne artikel at påvise at der faktisk findes helhedsdannende kongruens, også i dansk, hvilket jeg vender tilbage til i afsnit 3.4 og 4.

I 3.3 og 3.4 præsenteres en videre analyse af den betingede kongruens og dernæst en analyse af den helhedsetablerende bærende kongruens. I de følgende to afsnit indføres først nogle distinktioner der gør det muligt at tale mere præcist om de størrelser der er involveret i kongruensen, gennem en præcisering af hvilke niveauer og elementer der indgår i kongruensrelationen.

3.1 Intern og ekstern syntaks

Det er nyttigt at kunne skelne mellem forhold internt i kongruensrelationen og forholdet mellem kongruensrelationen og dens sproglige kontekst. Jeg vil i den forbindelse benytte mig af Haspelmaths sondring mellem intern og ekstern syntaks (Haspelmath 1996: 52). Et syntagma der er opbygget af flere elementer, og som selv udgør en del af et syntagma på et højere niveau, kan karakteriseres dels ud fra sin egen interne syntaktiske opbygning, dels ud fra sine syntaktiske relationer til den større kontekst. Distinktionen kan appliceres på kongruens og illustreres med et eksempel fra latin som har en rig morfologisk markering af kongruens (kun det led der skal diskuteres her, gives detaljeret glossering):

(10)	familia	serv-um	bon-um	amat
	familie	slave-SG:AKK	god-MASK:SG:AKK	elsker
	'familien elsker den gode slave'			

I nominalleddet *servum bonum* er der numerus- og kasuskongruens mellem substantivet og adjektivet.³ I kongruensrelationen er den interne syntaks de styringsforhold der gør sig gældende mellem de led der kongruerer, i (10) mellem *servum* og *bonum*, og mere snævert: mellem de fleksiver hvorigennem kongruensen manifesteres, i eksemplet altså mellem *-um* på substantivet og *-um* på adjektivet. Den eksterne syntaks er de styringsforhold der kan konstateres mellem på den ene side kongruensrelationen og de led der kongruerer, og på den anden side den syntaktiske kontekst for kongruensrelationen; i (10) er det relationen mellem på den ene side selve overensstemmelsen i numerus og kasus og de to kongruerende led, substantivet og adjektivet, og på den anden side nominalleddets funktion som objekt for verbet *amat* 'elsker' der styrer valget af akkusativ. Det vil i afsnit 3.2 og 3.4 blive gjort klart hvordan denne distinktion mellem kongruensens interne og eksterne syntaks står i relation til den nærmere præcisering af forskellen mellem bærende og betinget kongruens.

Beskrivelsen af elementerne der indgår i kongruensen, kan også præciseres. Der er to relationsniveauer internt i kongruensrelationen: ledniveauet og markeringsniveauet. På ledniveauet finder vi de

størrelser som kongruerer i kraft af at de bærer identiske markeringer, i (10) substantivet og adjektivet som bærer samme numerus- og kasus-markering. På markeringsniveauet finder vi selve de udtryksmidler hvorigennem kongruensen manifesteres, altså de elementer der skal være identiske for at de to led kan siges at kongruere. I (10) er det altså selve de to fleksiver *-um* og *-um* der står i relation til hinanden på markeringsniveauet. Som nævnt i indledningen forstår jeg kongruens som identiske fleksivalg (og ikke som korrespondance mellem valg i forskellige fleksivparadigmer), hvilket jeg har kaldt samstemmighed. Brugen af begreberne kongruens og samstemmighed kan nu præciseres således at termen kongruens (og verbet *kongruere*) bruges om den relation der består mellem de to led i kongruensrelationen, mens termen samstemmighed (og verbet *samstemme*) bruges om den relation der består mellem de identiske fleksivalg. Det betyder at to størrelser der kongruerer, kan være kategorialt forskellige (fx et substantiv og et adjektiv), mens to størrelser der samstemmer, skal være identiske. Identiteten mellem de samstemmende størrelser går dels på at det samme morfologiske valg skal foreligge begge steder, dels på at de kongruerende led i deres morfologiske opbygning skal indeholde valg i identiske paradigmer (det eller de samme paradigmatiske valg skal aktualiseres i begge led).⁴

3.2 Kongruensrelationens rektionsforhold

Kongruens er en syntagmatisk relation der kan bidrage til etableringen af syntaktiske helheder, og i den forstand kan kongruensen beskrives som en komponent der tjener en funktion som træk i en konstruktion. Hvis den pågældende konstruktion har flere træk der er væsentlige i etableringen af konstruktionen – dvs. mere end blot et enkelt konstituerende træk eller en kombination af konstituerende træk og ledsagefænomener der bedømmes til at være faste symptomatiske træk, men dog ikke egentlig konstituerende – kan relationen mellem de forskellige træk beskrives nærmere ud fra en rektionsanalyse. Mellem kongruensen og andre konstruktionsrelle træk kan der beskrives afhængighedsforhold på samme måde som mellem sætningsled, og der kan på samme måde skelnes mellem enkeltrettet og dobbeltrettet afhængighed og mellem stærk og svag styring. Denne udvidede

brug af begrebet rektion er baseret på Hjelmlevs generaliserede og systematiske analyse af afhængighedsforhold (Hjelmlev 1993: 31-37) og opfattelsen af rektion i GDS (se afsnit 2.3).

Relationen mellem kongruensen og et eller flere andre konstruktionstræk kan være enten katataktisk eller hypotaktisk, altså karakteriseret ved hhv. dobbeltrettet og enkeltrettet afhængighed. Kongruensen indgår i en katataktisk relation med en anden komponent, altså et træk, i syntagmet når disse to komponenter kan siges gensidigt at forudsætte hinanden i etableringen af konstruktionen. Hvis eksempelvis et nominalled etableres i kraft af en bestemt rækkefølge af og kongruens mellem ordene i syntagmet, og hvis den interne opbygning af syntagmet bedst beskrives sådan at rækkefølgen ikke etablerer nominalledet uden kongruensen, og kongruensen ikke etablerer nominalledet uden rækkefølge, så er relationen mellem de to elementer rækkefølge og kongruens katataktisk.

Kongruensen kan derimod beskrives som den underordnede del i en hypotaktisk relation når den er fremkaldt af en ramme der etableres i og med konstruktionen. Kongruensen er i en sådan sammenhæng et ledsagefænomen der følger med ved konstruktionens etablering og peger på konstruktionen, og dermed på de overordnede konstituerende træk, som en redundant markering.⁵ Som ved andre rektionsforhold kan der skelnes mellem stærk og svag styring når kongruensen er underordnet andre konstruktionstræk. Ved stærk styring udløses kongruensen som et tvungent valg, mens der ved svag styring blot er mulighed for kongruens, og kongruensen kan altså her være fraværende. Svag styring af kongruensen er en af de måder hvorpå man kan skelne kongruens i hypotaktisk relation fra kongruens i katataktisk relation. Hvis der er mulighed for at undlade kongruensen og alligevel bibeholde konstruktionen, kan kongruensen beskrives som underordnet, et forhold der gør sig gældende i prædikativkonstruktioner i dansk (se afsnit 3.3). Hvis kongruensen følger obligatorisk med, er det sværere at skelne underordnet kongruens (i hypotakse) fra ikke-underordnet kongruens (i katatakse). Det kræver andre argumenter end obligatorisk over for fakultativ tilstedeværelse, fx kongruensens og den pågældende konstruktions øvrige træks generelle status i sprogsystemet. Denne diskussion om kongruensens status som underordnet, men stærkt

styret, tages op i behandlingen af kongruens i danske nominalled (se afsnit 3.3). Sondringen mellem kongruens som underordnet komponent i en hypotaktisk relation og kongruens som en essentiel komponent i katataktisk relation til andre træk, danner grundlaget for den teoretiske skelnen mellem betinget kongruens (som er styret og underordnet) og bærende kongruens (som ikke er underordnet) som beskrives nærmere nedenfor i afsnit 3.3 og 3.4.

Ovenstående redegørelse for de rektionelle muligheder beskriver rektionsforholdet mellem kongruensrelationen som konstruktionssignalerende komponent og den konstruktionelle kontekst, nemlig de øvrige træk der knytter sig til konstruktionen. Dette forhold må holdes adskilt fra styring af kongruensrelationens specifikke fleksivvalg. Kongruensrelationen etableres ved at der er samstemmighed mellem paradigmatiske valg flere steder, altså at der vælges samme medlem af det pågældende paradigme. Det kan fx være en bestemt kombination af numerus og kasus som i *servum bonum* i (10), et valg der abstrakt kan betegnes som X. For at der kan være tale om kongruens, skal der vælges X alle de relevante steder (i eksempel (10) altså for både substantiv og adjektiv), men kongruensrelationen er som sådan indifferent over for den specifikke værdi af X, altså om der vælges singularis eller pluralis, og hvilken af de mulige kasus der vælges. Hvorvidt kongruensrelationen, og altså kravet om at det abstrakte, uspecificerede X skal stå flere steder, er styret eller ej, er ét rektionsspørgsmål der kan stilles til kongruensen – et andet er spørgsmålet om hvorvidt den specifikke værdi for X er styret. I (10) er valget af akkusativ styret af verbet *amat*, men det fortæller os blot at fleksivvalget i kongruensen er styret, ikke om selve kongruensrelationen er styret (altså underordnet) eller ej (se afsnit 3.4 for den videre analyse af samstemmende valg af numerus og kasus i latin).

Et sidste rektionsforhold som er værd at undersøge i analysen af kongruens, er afhængighedsrelationen i kongruensens interne syntaks, altså mellem de kongruerende led og mellem de samstemmende paradigmevalg. Dette spørgsmål tages op i afsnit 5, hvor det vil være en pointe at den interne syntaks er karakteriseret ved gensidig afhængighed, altså katatakse.

3.3 Betinget kongruens

Som foreslået ovenfor kan kongruens være enten betinget af eller bærende for syntaktiske konstruktioner. I sprog som dansk og tysk er kongruens normalt en betinget markering. Normalt er der tale om rester af det oprindelige kongruenssystem i de europæiske oldsprog (se afsnit 3.4 nedenfor om denne form for kongruens), et nu næsten opløst system hvis rester ikke længere har afgørende betydning for etablering af syntaktiske sammenhænge. Kongruensen er betinget i den forstand at den er et fast ledsagefænomen som bestemmes af den ramme de kongruerende ord optræder i. Det vil sige at et leksem eller en syntaktisk konstruktion ”forud for” en eventuel kongruens definerer en ramme som indeholder en specifikation af at bestemte udfyldninger af rammens pladser skal kongruere. Kongruensen er altså her styret af den konstruktionelle ramme, eller mere præcist: Den er en underordnet komponent i hypotaktisk relation til konstruktionens andre træk (jf. afsnit 3.2) og må betragtes enten som et sekundært konstituerende træk eller som fast symptomatisk træk. Dette ses eksempelvis i danske nominalled:

(11) e-t	stor-t-0 ⁶	hus-0
ART-NEUT	ADJ-NEUT-SG	SUBST-SG

Et sådant nominalled er som syntaktisk konstruktion en ramme der kræver bestemte former for kongruens. Substantivstammen *hus* styrer det samstemmende valg af neutrum i artiklen og adjektivet, mens artiklen *et* bestemmer at adjektivet og substantivet begge skal vælge singularis i numerusparadigmet. Argumentationen bag denne analyse af numeruskongruensen, som er baseret på og i overensstemmelse med GDS’ kongruensanalyse (GDS: 112 og Lars Heltoft, personlig kommunikation), er at artiklen betragtes som en stamme med leksikalsk kodet numerusværdi. Artiklen har ganske vist grammatisk funktion, men værdien singularis er ikke et bøjningsvalg i artiklen (i modsætning til genus, her neutrum udtrykt med *-t* i opposition til utrum udtrykt med *-n*). Eftersom singularis er en stammekodning, indgår artiklen ikke i kongruensrelation med adjektivet og substantivet mht. numerus, men styrer disse ords samstemmende fleksivvalg på samme måde

som stammen *bus* styrer valget af neutrum. Både genuskongruensen mellem artikel og adjektiv og numeruskongruensen mellem adjektiv og substantiv er altså styret mht. fleksivalget, nemlig fra de to kongruensrelationers kontekst, men selve de to kongruensrelationer er hver især symmetriske: Fleksiverne samstemmer fordi de er ens, men ikke sådan at det ene fleksiv kontrollerer det andet. Den betingede kongruens i nominalledet kan groft sagt beskrives som redundant fordi de sammenhænge der udtrykkes gennem kongruensen, også udtrykkes med et andet syntaktisk middel, nemlig rækkefølge. Først og fremmest er det ledkontinuitet, altså det at alle dele af leddet står samlet uden at være brudt op af andet materiale, som viser at ”her er der ét led” (jf. Diderichsen 1976: 146). Dette kan betragtes som leddets primære konstituerende træk som er overordnet kongruensen. Desuden koder den specifikke rækkefølge inden for leddet ofte relationen mellem to dele. Rækkefølgen mellem de kongruerende dele adjektiv og substantiv i nominalledet viser at første del skal forstås som en modifikation af anden del. Beskrivelsen af kongruensens status som redundant og sekundær passer med den teoretiske analyse af den betingede form for kongruens der er en underordnet komponent i det konstruktionelle hele, et styret træk der er udløst af de overordnede konstituerende træk (jf. afsnit 3.2). Kongruensen i nominalledet følger normalt obligatorisk med – den er altså stærkt styret – og det kan derfor som nævnt i afsnit 3.2 være svært at skelne dette træk fra en central konstituerende komponent i katataktiske relation til de øvrige konstruktionstræk. I forhold til danske nominalled er der dog to grunde til at opfatte kongruensen som underordnet, om end stærkt styret. For det første kan den diakront set betragtes som en ledmarkering under afvikling, hvilket hænger sammen med den kraftige reduktion af det morfologiske system fra det germanske oldsprog til moderne dansk, fx den næsten totale opløsning af kasussystemet. At nominalkongruensen historisk set er på vej ud af pakken af konstituerende træk, synes bekræftet af at nominalled hænger uproblematisk sammen også når de opbygges af ord der ikke signalerer kongruens, fx adjektiverne *ringe*, som aldrig manifesterer en morfologisk forskel i hverken numerus eller genus, og *lilla*, som ikke gør det i standardsproget. Også fravær af bøjning ved nyere indlån, som fx *cool* og *crazy*, peger på kongruensens ikke-essentielle status. For

det andet kan der argumenteres for kongruensens underordnede status i nominalledet på baggrund af dens status i sprogsystemet i øvrigt. Kongruensen i prædikativkonstruktioner kan som vist nedenfor ophæves under bestemte betingelser, hvilket i disse konstruktioner gør den svagt styret, og dermed altså underordnet. Det passer derfor ind i det samlede billede af kongruens i relation til artikler, adjektiver og substantiver i dansk at betragte kongruensen i nominalledet som betinget, altså underordnet. Som nævnt i afsnit 2.1 kan man derfor overveje hvorvidt den bedst beskrives som et perifert konstituerende træk eller et fast symptomatisk træk. I betragtning af at trækket måske er på vej ud, kan der være grund til at holde på det sidste.

Kongruensen i den danske prædikativkonstruktion er et andet eksempel på betinget kongruens, og konstruktionen er et eksempel på hvordan også andre rækkefølgeforhold end ledkontinuitet kan markere en syntaktisk relation der derudover også, normalt, markeres med kongruens. I dansk består der kongruens mellem et subjekt og et prædikativ (GDS: 112): De to led skal have identisk numerusbøjning:⁷

(12) kagen blev tør/*tørre

(13) kagerne blev tørre/*tør

Udover kongruensen signalerer også placeringsreglerne i det danske sætningsskema relationerne i konstruktionen mellem subjekt og prædikativ. Disse topologiske regler bestemmer at subjekt og prædikativ skal befinde sig på hhv. subjektspladsen og prædikativpladsen hvis ikke et af leddene er rykket frem til fundamentfeltet sådan som subjektet er i (12)-(13).⁸ Det topologiske system er en mere abstrakt mønsterdannelse end den umiddelbart konstaterbare rækkefølge som Eisenberg taler om (2004: 26-27), men topologien beror grundlæggende på det syntaktiske middel rækkefølge. I tillæg til topologien er kopulaverbet *blive* også en vigtig faktor i sammenbindingen af subjekt og prædikativ. Konstruktionens kongruens er et betinget ledsagefænomen, da den er mindre essentiel for etableringen af konstruktionen end topologi og kopula. I en sætning som (12) er det grammatisk forkert at anvende pluralis i prædikativet, men pga. kodning gennem topologi og kopula er der ikke total opløsning af relationen mellem subjekt og prædikativ

ved forkert numerusvalg; det er blot en perifer del af den sammensatte kodning der er forkert.⁹ At kongruensen ikke er altafgørende for etableringen af subjekt/prædikativ-relationen, fremgår af muligheden for semantisk styring af numerusvalg som alternativ til kongruens i forbindelse med substantiver der betegner visse kollektiver. Substantivet *politi* betegner et kollektiv af individer, og derfor kan man opfatte dets indhold som en betegnelse for en flerhed selvom substantivet står i singularis. Ved konstruktion med subjektsprædikativ er det derfor muligt enten at lade prædikativet kongruere i numerus med subjektet (14), eller at lade subjektets flerhedssemantik styre et valg af pluralis for prædikativet (15):

(14) politiet er brutalt

(15) politiet er brutale

Adjektivet *brutale* i (15) er prædikativ på trods af at det ikke kongruerer med subjektet, men får sit valg af pluralis bestemt ved semantisk rektion. Der er altså en konkurrence mellem to strukturer som viser at kongruensen ikke er det som forbindelsen står og falder med. Muligheden for at udelade kongruensen i prædikativkonstruktioner viser at den er underordnet og svagt styret.

Betinget kongruens, som den i danske nominalled og prædikativkonstruktioner, er altså et ledsagefænomen, og den kan opfattes som et træk der findes i gråzonen mellem egentlig konstituerende træk og symptomatiske træk. Tydeligvis konstituerende og primær er derimod den bærende kongruens som beskrives i det følgende afsnit.

3.4 Bærende kongruens

Mens den betingede kongruens så at sige peger på en forudsat ramme, kan den bærende kongruens ikke beskrives som en henvisning til noget der kunne siges at eksistere forud for eller uafhængigt af kongruensen. Kongruensen har her en helt anderledes entydigt konstituerende funktion. I latin – og i mange andre indoeuropæiske oldsprog – spiller kongruensen en konstituerende rolle som ikke er underordnet andre træk såsom rækkefølge, og det hænger sammen med en syntaktisk set stor frihed hvad angår ordstilling (jf. Matthews

1981: 255-256). Markeringen af at bestemte led tilhører samme syntagma, sker gennem samstemmighed i bøjning som manifesterer kongruensrelationer, og skønt syntagmer ofte står kontinuerte, er det ikke rækkefølge og kontinuitet der etablerer helhederne, hvilket kan konstateres ved diskontinuerte led (delte led, hvor materiale der ikke hører til det pågældende led, står mellem leddets dele, Hill 1958: 475-477). Diskontinuerte leds sammenhæng er fuldstændig afhængig af kongruens, som objektet i (16) og stedsadverbialet i (17) eksemplificerer (samstemmende fleksiver markeres med fed):

- (16) Caesar-0 Galli-**am** vic-it omn-**em**
 Cæsar-NOM:SG Gallien-**AKK:SG** besejre-PRÆT:3SG hel-FEM:**AKK:SG**
 ”Cæsar besejrede hele Gallien”
- (17) **hoc** Caesar-0 in templ-**o** Cleopatr-am
 dette-NEUT:**ABL:SG** Cæsar-NOM:SG i tempel-**ABL:SG** Cleopatra-AKK:SG
 am-avit
 elske-PRÆT:3SG
 ”i dette tempel elskede Cæsar med Cleopatra”

Kongruensen i disse eksempler er et *sine qua non* for leddene: Den syntagmatiske sammenhæng etableres kun gennem samstemmende fleksivalg. Her kan man altså tale om kongruensen som eksklusivt konstituerende træk. Der ligger en uafhængig kodning i selve samstemmigheden som ikke er styret af omgivelserne, men som er en intern nødvendighed for syntagmets etablering. Kongruensen peger ikke på en forudsat ramme, men danner rammen; den er bærende og fungerer som det primære konstituerende træk. Det specifikke valg af fleksiv er styret gennem stammerektion som en del af kongruensens *eksterne* syntaks. I (16) er valget af akkusativ i objektet styret af verbet *vicit*, og i (17) er valget af ablativ i nominalet *hoc templo* styret af præpositionen *in*. De to syntagmers numerusvalg er derimod frie samstemmende paradigmevalg. Der er ikke noget internt i leddene der styrer valget af singularis sådan som genusvalget i de to led er styret af substantivstammerne, og der er heller ikke noget i den eksterne syntaks der bestemmer at der skal vælges singularis frem for pluralis. Hvor afgørende kongruensen er for syntagmeetableringen, kan vises ved

at ændre på hvilke ord der kongruerer. I (17) kunne demonstrativet også indgå i kongruensrelation med et andet led; havde der i stedet for *hoc* stået *hanc* (*denne*-FEM:AKK:SG), ville kongruensen have bestået mellem demonstrativet og *Cleopatram*, og der ville være etableret et diskontinuert objektsnominal med betydningen 'denne Cleopatra (ikke en anden af samme navn)'. Verbet *amavit* ville styre det samlede leds akkusativmarkering (sådan som det styrer *Cleopatram*), men leddet ville gennem kongruensen være etableret uafhængigt af denne styring.

Forhold som disse kendes også fra det danske sprogs rødder; i oldislandsk kan der konstateres lignende diskontinuerte led der som helheder alene etableres i kraft af kongruens. I (18) kongruerer delene af det diskontinuerte objekt *góðan konung* gennem samstemmende valg af akkusativ, som er styret af verbet *eigum*, og gennem det frie samstemmende valg af singularis:

- (18) *góð-an* *eig-um* *vér* *konung-0*
 god-MASK:AKK:SG *eje-PRÆS:1PLUR* *vi.NOM* *konge-AKK:SG*
 "vi har en god konge"

Den rent ledinterne konstituerende kongruens er opbygget af "fleksivpladser" der anvendes når det etablerede syntagmes ledfunktion i sætningen skal specificeres. Som ovenfor vist kan denne specifikation af ledfunktion ske ved at kongruensen får instrukser fra et verbum eller en præposition om det specifikke valg af samstemmende fleksiver. I led som ikke er underlagt kasusreaktion der udgår fra en stamme, er det rent kategoriale forhold der afgør valget af samstemmende fleksiver. Dette ses ved fx diskontinuert subjekt som i (19):¹⁰

- (19) *quandoque bon-us* *dormit-at* *Homer-us*
 når *god-MASK:NOM:SG* *være-søvnig-PRÆS:3SG* *Homer-NOM:SG*
 "når den gode Homer falder hen"

Nominalleddet *bonus Homerus* etableres i kraft af den konstituerende kongruens, og valget af kasusfleksiv bestemmes af de kategoriale bindinger på subjekt. Valget af singularis er her som i (16)-(18) et frit paradigmevalg.

Når kongruensens funktion er at etablere et syntagma, dvs. en syntaktisk konstruktion, kommer kravet om kongruens ikke fra konteksten, men er (en del af) selve konstruktionens udtrykssystem. At formulere behovet for kongruens som et krav der udgår fra konstruktionen, som hos GDS, er berettiget i forbindelse med den betingede form for kongruens man normalt finder i dansk, men i tilfælde af at kongruensen faktisk er den syntagmedannende mekanisme, ville denne formulering kun kunne betyde at det konstruktionelle *indhold* skulle kræve kongruensen som konstruktionelt *udtryk*. Ud fra den tegnforståelse og opfattelse af forholdet mellem indhold og udtryk som præger den funktionelle lingvistik i Danmark, er det problematisk at antage en sådan form for retning fra en prækonfigureret indholdsstruktur til en fastlæggelse af udtryk på overfladeniveauet (jf. Engberg-Pedersen et al. 1996a, 2005).¹¹ Tegn – simple eller komplekse – vælges som helheder, og man kan ikke vælge en portion betydning og derefter se sig om efter et passende sprogligt udtryk.¹² I tilfælde af bærende kongruens, som altså er et overordnet, essentielt konstituerende træk, bør definitionen derfor ikke stille krav om en styrende kontekst. Netop derfor har jeg skelnet mellem betinget og bærende kongruens på baggrund af om der kan konstateres en styring fra en overordnet ramme eller ej.

Den bærende kongruens kan på baggrund af ovenstående analyser karakteriseres med henvisning til distinktionen mellem intern og ekstern syntaks og mellem styring af kongruensrelationen og styring af denne relations specifikke fleksivvalg (jf. afsnit 3.1 og 3.2). Kongruensen i de latinske og oldislandske sætninger i (16)-(19) kan beskrives som en morfosyntaktisk relation der hører til de pågældende nominalsyntagmers interne syntaks, og som eksisterer uafhængigt af de størrelser i den eksterne syntaks der måtte bestemme om det er den ene eller den anden kasus der skal vælges. Kongruensen har her funktion som syntagmedanner i kraft af at være en abstrakt identitetsrelation mellem to størrelser, nemlig de samstemmende fleksiver, en relation der i syntagmeetableringens perspektiv er indifferent over for den rektion der bestemmer det konkrete valg af identiske kasusfleksiver (når der altså foreligger en sådan rektion, jf. de frie numerusvalg). Den for nominalsyntagmet nødvendige kongruens siger at der skal stå X på alle de kongruerende led; i anden omgang bliver dette X så specificeret

gennem kasusreaktion, som er en styring fra den eksterne syntaks, og frit numerusvalg.

I det følgende afsnit beskrives en sådan bærende kongruens i moderne dansk, nemlig samstemmigheden i verbale paradigmevalg i den såkaldte kongruenskonstruktion.

4 DEN DANSKE KONGRUENSKONSTRUKTION

Som beskrevet ovenfor i afsnit 3.3 kan de fleste tilfælde af kongruens i dansk betragtes som rester fra det germanske oldsprog, hvor kongruensen på grund af den friere ordstilling havde bærende funktion. Der er tale om en afvikling af en central og funktionel morfologisk mekanisme som man i dag finder spor efter der hvor vi har kongruens som et betinget ledsagefænomen. Der findes imidlertid en konstruktion i moderne dansk hvor kongruens ikke er en overleveret rest; konstruktionen har derimod etableret sig ved at gøre brug af kongruens som funktionel morfologisk mulighed. Det drejer sig om den såkaldte *kongruenskonstruktion* som består af to verbalhelheder der smelter sammen og fungerer som én kompleks helhed. Nedenstående skitsering er baseret på Nielsen (2008), som er en omfattende analyse af kongruenskonstruktionen (KK) med udgangspunkt i GDS' beskrivelse af KK. I indledningen blev der givet et enkelt eksempel på konstruktionen:

(20) hun sidder og læser

Nogle eksempler på andre af de mange forskellige KK-varianter er:

(21) jeg gik ned og købte dagens avis

(22) tag og hold din kæft

(23) havde jeg dog bare ringet og klaget over afgørelsen

(24) han købte en banan og spiste

De to verbalhelheder, V1 og V2, danner en helhed som hvad angår både semantiske egenskaber og syntaktisk opførsel adskiller sig fra

almindelige sideordning. Konstruktionens særlige indhold består i at verbalhelhederne, fx *gik ned* (V1) og *købte dagens avis* (V2) i (21), tilsammen beskriver én situation; de er ét komplekst prædikat som bl.a. er kendetegnet ved at det i en sætning kun kan tilskrives én realitetsværdi som nødvendigvis gælder for begge subprædikater. I eksempel (21) har begge subprædikater værdien realis idet de er bundet til hinanden i beskrivelsen af et sagforhold som noget der faktisk har fundet sted (i det diskursunivers der refereres til), mens begge subprædikater i eksempel (23) har værdien irrealis da de går sammen om en beskrivelse af et sagforhold som noget der er i modstrid med de faktiske begivenheder.

At der er tale om en særlig konstruktion, afsløres tydeligt med den karakteristiske syntaktiske opførsel der kendetegner KK. Et enkelt af de syntaktiske kendetegn beskrives her, nemlig fremrykning af led. I modsætning til hvad der kan lade sig gøre ved almindelig sideordning, kan et led der valensmæssigt set hører til V2, rykkes frem til fundamentfeltet:

(25) specialet sad han og arbejdede på hele weekenden

Jf. (26) med sideordning af verberne *knokle* og *arbejde* som ikke danner KK hvorved fremrykning af et led der hører til *arbejde*, ikke er muligt:

(26)*specialet knoklede han og arbejdede på hele weekenden

Denne særlige syntaktiske mulighed stemmer fint overens med at der i en KK etableres et komplekst prædikat der kun betegner én (kompleks) situation. Fremrykningen til fundamentfeltet er et symptomatisk træk: Det kan lade sig gøre netop fordi en KK etablerer ét komplekst prædikat, men det er ikke nødvendigt med en fremrykning for at etablere en KK.

Kongruensen er det overordnede konstituerende ved konstruktionen, det er det altafgørende morfologiske træk som strukturen hviler på.¹³ At kongruensen er konstituerende, kan vises med minimalpar hvor der er kommutation mellem konstruktion med kongruerende og konstruktion med ikke-kongruerende verber. Dette ses i kontrasten mellem *at*-infinitiv ((27) og (29)) og kongruerende V2 ((28) og (30)):

- (27) han gik ind at klage
- (28) han gik ind og klagede
- (29) han er inde at klage
- (30) han er inde og klager

Konstruktionerne med *at*-infinitiv udtrykker alene at subjektet har *til hensigt* at klage. Hvorvidt han får klaget idet han går ind hhv. er inde, siger sætningerne intet om. I modsætning hertil udtrykker konstruktionerne med kongruerende verber den karakteristiske identiske realitetsværdi, i dette tilfælde realis: Det hævdes at subjektsreferenten rent faktisk klager.

Kontrasten *at*-infinitiv vs. kongruens er strengt taget ikke det eneste der adskiller ovenstående eksempelpar; de kongruerende konstruktioner indeholder konjunktionen *og*, som ikke findes i konstruktionerne med *at*-infinitiv. Tilstedeværelsen vs. fraværet af konjunktionen kan dog henregnes til beskrivelsen af forskellen på ”konjungerede” verbaler og verbalhypotagmer. Denne forskel har et mere komplekst udtrykssystem end blot en morfologisk kontrast mellem verbalfleksiver. Spørgsmålet om +/– konjunktion, eller spørgsmålet om *og* vs. *at*, er ikke afgørende for kongruensens status som konstituerende, hvilket bekræftes af markeringen i talesproget hvor *og/at*-kontrasten falder bort og erstattes af talesprogskonjunktionen [ɔ]:

- (31) han gik ind [ɔ] klage/klagede
- (32) han er inde [ɔ] klage/klager
- (33) hvis du nu prøver [ɔ] se/ser på latin

Konstruktionens kongruens etablerer den komplekse verbale helhed gennem identiske valg i forhold til bøjningskategorierne tempus og modus eller de infinitive former supinum og infinitiv, her vist med en gengivelse af GDS’ eksempelopstilling (GDS: 1245-1246):

(34)	sid-0	ikke der og	sov-0!
	sid-IMP		sov-IMP
(35)	han	sidd-0-er og	sov-0-er
		sidd-PRÆS-NONIMP	sov-PRÆS-NONIMP

(36) han	sad-0	og	sov-0
	sad-PRÆT		sov-PRÆT
(37) han har	sidd-et	og	sov-et
	sidd-SUP		sov-SUP
(38) han plejer at	sidd-e	og	sov-e
	sidd-INF		sov-INF

Hvis der vælges forskelligt i paradigmerne, fx forskellige tempora, etableres der ikke en KK, sammenlign konstruktionen med identiske tempusvalg i (39) med konstruktionen med forskellige tempusvalg i (40):

- (39) de gik omkring udenfor og drak af champagnen
 (40) de gik omkring udenfor og drikker (nu) af champagnen

At (40) ikke er en KK, kan vises med mulighederne for fremrykning af præpositionsstyrelsen *champagnen*; det lader sig gøre med (39), men ikke med (40), hvilket stemmer overens med fremrykningens status som et symptomatisk træk ved KK:

- (41) champagnen gik de omkring udenfor og drak af
 (42)*champagnen gik de omkring udenfor og drikker (nu) af

Det afgørende for om der er etableret en KK eller ej, er altså det identiske fleksivvalg for begge verber. Uanset hvilken specifik bøjningsmulighed der vælges, er det samstemmigheden mellem fleksivet på V1 og fleksivet på V2 der som syntagmatisk relation i udtrykssystemet etablerer den særlige syntaktiske konstruktion KK med dens specielle semantik. Det specifikke fleksivvalg i en KK kan ofte betegnes som et frit valg der ikke er styret af den syntaktiske kontekst. Det gælder valget af de finitte verbalformer, fx mellem præsens og præteritum. Fleksivvalget kan dog også være styret, nemlig når konstruktionen er underordnet et styrende verbum, fx når det temporale hjælpeverb *have* styrer det samstemmende valg af supinum (perfektum participium) i *hun havde siddet og læst i to timer*. Men selve kongruensrelationen er altså ikke styret, hverken af en intern eller ekstern konstituent eller af den syntaktiske

ramme – den etablerer rammen. Den danske KK er desuden et eksempel på en konstruktion hvor kongruensen lader til at stå alene som konstituerende træk. Den er altså ikke en styret komponent i en hypotaktisk relation, altså betinget kongruens, men den synes heller ikke at indgå i katatakse med andre træk (jf. afsnit 3.2).

5 KONGRUENSENS KATATAKTISKE OPBYGNING

Som nævnt i afsnit 3 beskrives kongruens i GDS som noget andet end rektion, men en dependensbaseret grammatik må nødvendigvis forholde sig til de rektionelle forhold internt i en kongruensrelation. I afsnit 3.2 blev rektionsrelationerne mellem kongruensen og dens omgivelser beskrevet, og betinget og bærende kongruens blev i den forbindelse defineret på grundlag af styringsforholdene mellem kongruensen og konstruktionens øvrige træk. Dette er et aspekt af kongruensens eksterne syntaks, og kongruensen viser sig ifølge min analyse at kunne være såvel et underordnet ledsagefænomen som et primært konstituerende træk der ikke er styret af andre konstruktionstræk. Men også den indre syntaktiske struktur mellem delene i kongruensrelationen kan beskrives gennem en undersøgelse af styring og afhængighed. I det følgende vil jeg vise at kongruensen er katataktisk opbygget i sin interne syntaks, en konklusion der er nært forbundet med analysen af kongruensens konstituerende egenskab.

Som sprogligt udtryksmiddel forudsætter kongruensen tilstedeværelse af to fleksiver og i bredere forstand tilstedeværelsen af to identiske paradigmatiske valgsituationer. Denne afhængighed af to forbundne størrelser peger på en relation af en anden art end den asymmetriske forbindelse som kongruens normalt beskrives som. I de gængse, konventionelle beskrivelser af kongruens fremstilles relationen som asymmetrisk og direktionel, med retning fra en *controller* til et *target* (jf. Corbett 2006: 4-5; Eisenberg 2004: 36-37). Der siges at være et element blandt de kongruerende størrelser der kontrollerer kongruensen med hensyn til at være det element der bestemmer hvilket fleksivvalg der skal foretages både for det kontrollerende element og for ”målet” for den direktionelle kongruens; et *target* skal altså kongruere med sin *controller*, men ikke omvendt. Et klassisk eksempel på denne

kongruensforståelse er beskrivelserne af kongruens mellem subjekt og prædikat: I *Mary laughs* står verbet i 3. person singularis *fordi*, siges det, subjektet har værdien singularis og ikke betegner afsender eller modtager (1. eller 2. person, Corbett 2006: 5).

I min beskrivelse af kongruens er relationen mellem de to kongruerende led symmetrisk. Symmetrien har været nævnt et par gange i forbindelse med specifikke analyser (jf. afsnit 3), og denne observerede symmetri kan nu beskrives mere principielt. Symmetrien angår alene kongruensrelationen og dens manifestation i samstemmigheden og siger ikke noget om relationen mellem de kongruerende led der bærer den samstemmende markering, altså de bøjede ord. Led der i kraft af kongruens danner et syntagme, kan i princippet have asymmetrisk kategorial relation til hinanden, altså være et hypotagme hvor det ene af de to leds tilstedeværelse er betingelsen for tilstedeværelsen af det andet led. Et illustrativt eksempel på denne teoretiske mulighed er styringsforholdene i et russisk nominalled med adjektivattribut i superlativ. Attributtet er et adjektivsyntagme bestående af et adjektiv og et såkaldt adjektivisk pronomen, *sam-*, der udtrykker superlativ. Syntagmets to led kongruerer i genus, numerus og kasus (eksempel fra Corbett 2006: 45):

(43) sam-aja	interesn-aja	gazet-a
SUPERL-FEM:SG:NOM	interessant-FEM:SG:NOM	avis-SG:NOM
'den mest interessante avis'		

I anden omgang kongruerer adjektivsyntagmet *samaja interesnaja* med substantivet *gazeta* i numerus og kasus, mens adjektivsyntagmets genusvalg er styret af substantivstammen. Kongruensrelationen i adjektivsyntagmet er symmetrisk, men afhængighedsforholdet mellem de to led i relationen er asymmetrisk: Adjektivet er ensidigt betingende for tilstedeværelsen af det adjektiviske pronomen. Denne mulige asymmetri mellem to led der kongruerer, må holdes adskilt fra analysen af selve kongruensen.

Selve kongruensen, der som vist i afsnit 3.4 kan være syntagme-etablerende, bør ikke beskrives som direktionel, gående fra en styrende *controller* til et styret *target*, men som en symmetrisk relation. Der er to grunde til at foretrække denne analyse. For det første kan der ikke udpeges et bestemt led i kongruensrelationen som bestemmer at der skal være fleksivisk samstemmighed. Den gængse praksis med at udpege en *controller* synes udelukkende at være baseret på en identifikation af det led der regnes for at være forudsætning for det andet leds tilstedeværelse, i (43) adjektivet i forhold til det adjektiviske pronomen, men der er intet tvingende nødvendigt i at identificere dette forudsatte led som den størrelse der kræver selve kongruensen (hvordan skulle man bevise at kravet ikke udgik fra det styrede led?). Hvis der virkelig er tale om kongruens, og ikke rektion, kan man heller ikke udpege et af leddene som det der styrer valget af det specifikke fleksiv; på hvilket grundlag skulle man fx pege på enten *samaja* eller *interesnaja* i (43) som det led der styrer valget af genus, numerus og kasus? For det andet kan den direktionelle, asymmetriske beskrivelse ikke forenes med en rektionsanalyse der respekterer de observerede forhold; den kan ikke indfange det forhold at de to størrelser i samstemmigheden ikke hver især kan etablere den syntagmedannende kongruens, men forudsætter hinanden i en symmetrisk relation. Relationen må beskrives således at det ene fleksiv kræver tilstedeværelse af det andet, og det andet kræver det ene. Der er altså tale om dobbeltrettet styring og gensidig afhængighed: I etableringen af kongruensen forudsætter de to fleksiver hinanden. Det betyder altså at den interne syntaktiske struktur i kongruensrelationen er katataktisk (jf. afsnit 2.3). Dette gælder uanset om kongruensen er det eneste konstituerende træk, altså den maksimalt bærende form for kongruens (som den måske kan regnes for i KK), om den er ét træk ud af et sæt af konstituerende træk som er gensidigt afhængige af hinanden, eller om kongruensen er et ledsagefænomen der er styret af den konstruktionelle ramme. Selve kongruensrelationens katataktiske opbygning erkendes dog klartest der hvor kongruensen er helt afgørende for konstruktionens dannelse. De samstemmende paradigmevalg er begge nødvendige for at etablere en helhed der er noget andet end selve disse valg, nemlig en kongruensrelation, og at denne etablerede helhed virkelig er noget

særligt, ses helt klart når kongruensen er bærende for en konstruktion. Eksempelvis er den danske KK med sin konstituerende kongruens katataktisk opbygget i det syntaktiske udtryk: Der *skal* være kongruens for at en KK etableres. Kongruens kan dermed siges at være sprogets katataktiske bøjning (som foreslået af Lars Heltoft, personlig kommunikation) i modsætning til hypotaktisk bøjning som fx bestemte verbalstammers styring af bestemte infinitte verbalformer (de danske modalverber styrer 0-infinitiv (dvs. uden *at*): *kunne spise*, mens *have* som temporalt hjælpeverbum styrer supinum (perfektum participium): *have spist*).

Konsekvensen af beskrivelsen af konstituerende kongruens som en katataktisk relation må være at kongruens principielt ikke står i modsætning til rektion, men kan beskrives som opbygget ud fra det rektionelle forhold interdependens.

6 KONKLUSION

Denne analyse af fænomenet kongruens kan ses som en øvelse i at skille komplekse morfosyntaktiske fænomener ad i de bestanddele de er bygget op af, og i de niveauer de fungerer på. Morfologiske og syntaktiske analyser ender let i en sammenblanding af relationer der bør holdes adskilt, hvis det ikke gøres klart hvilken status analysegenstandens enkelte komponenter har, og hvilke analyseniveauer der må skelnes mellem. Derfor har jeg i kongruensanalysen lagt stor vægt på præsentationen og diskussionen af niveau, status og type, bl.a. i den indledende beskrivelse af forskellige typer af konstruktionelle træk og gennemgangen af de forskellige former for syntagmatiske relationer med udgangspunkt i Eisenberg. På baggrund heraf har jeg beskrevet to forskellige kongruenstyper – den betingede over for den bærende – og forskellige bestanddele eller aspekter af selve kongruensrelationen som kun kommer frem når der skelnes mellem forskellige niveauer i analysen af kongruensen. I niveauanalysen har jeg skelnet mellem intern og ekstern syntaks, mellem kongruerende led og de samstemmende paradigmevalg der manifesterer kongruensen, og mellem styringsforhold vedrørende selve kongruensrelationen og styringsforhold vedrørende det specifikke samstemmende paradigmevalg.

Analysen tager udgangspunkt i Eisenberg og GDS fordi de generelt skelner klart mellem forskellige relationstyper og analyseniveauer, men den skiller sig dog ud fra disse på centrale punkter, hvor der foreslås en anderledes beskrivelse. En vigtig pointe er at kongruens som sådan ikke her ses som en asymmetrisk relation, hverken sådan at det ene led i kongruensrelationen styrer kongruensen i det andet led, eller sådan at de to ledes kongruens forudsætter en styrende størrelse, som så udgøres af konteksten eller et af de to led. Selve kongruensrelationen er en symmetrisk relation uden *controller* og *target* som kan være forbundet med andre relationer der så kan være klart asymmetriske. Der kan fx være et afhængighedsforhold mellem de to led der kongruerer – det kan være en kerne/adled-relation – eller der kan eventuelt være, men er ikke nødvendigvis, en styrende kontekst, en ramme der kræver kongruens.

Analysens vigtigste konklusion er at kongruens kan være et primært konstituerende træk ved en konstruktion, det bærende element hvorpå konstruktionen hviler. Beskrivelsen af dette forhold er baseret på distinktionen mellem betinget og bærende kongruens som er defineret på grundlag af styring (hypotakse versus katatakse). Den betingede kongruens er, ligesom den bærende, en symmetrisk relation, men den er betinget af en konstruktionel ramme som den peger på, og i det omfang den kan betragtes som et konstituerende og ikke blot et symptomatisk træk, har den ikke primær, men kun sekundær status og er et ledsagefænomen. I modsætning hertil er den bærende kongruens det afgørende konstituerende træk ved en konstruktion; det er konstruktionens *sine qua non* uden hvilket der slet ikke ville foreligge en konstruktion. I sådanne tilfælde er det samstemmigheden som er syntagmedanner. Eksemplerne fra latin og oldislandsk viste hvordan nominale syntagmer etableres af kongruens, mens det konkrete valg af fleksiv er en kombination af styring fra den syntaktiske kontekst og frie paradigmevalg. Det er en afgørende pointe at selve kongruensen *ikke* er styret; det er en i sig selv hvilende relation der hører til syntagmets interne syntaks, som kun i forhold til den eksterne syntaks får instruktioner om fleksivvalget. Kongruenskonstruktionen i moderne dansk er et klart eksempel på bærende kongruens, og her kan det specifikke fleksivvalg være helt frit eller styret. Selve kongruensen

hører til den pågældende konstruktion som etablerende bestanddel og er ikke styret.

Artiklens analyse af afhængighedsforholdet i selve kongruensrelationen videreudvikler beskrivelsen af kongruensen som en i sig selv hvilende relation. Analysen af de rektionelle forhold mellem de samstemmende fleksiver underbygger opfattelsen af kongruensen som en ikke-direktionel, symmetrisk relation ved at konkludere at kongruensen er en katataktisk relation. Den symmetriske katatakse erkendes klarest ved bærende kongruens, men gælder principielt for kongruensrelationer i almindelighed. Kongruensen forudsætter tilstedeværelsen af to identiske fleksivvalg; fleksiverne er gensidigt afhængige af hinanden, og fænomenet kongruens kan dermed integreres i en generel dependensanalyse som et eksempel på interdependens.

Forkortelser

1: 1. person	AKK: akkusativ
3: 3. person	ART: artikel
ABL: ablativ	FEM: femininum
ADJ: adjektiv	GEN: genitiv
IMP: imperativ	PRÆS: præsens
INF: infinitiv	PRÆT: præteritum
SG: singularis	MASK: maskulinum
SUBST: substantiv	NEUT: neutrum
SUP: supinum	NOM: nominativ
SUPERL: superlativ	NONIMP: nonimperativ
PLUR: pluralis	

KK: kongruenskonstruktion

V1: 1. verbum i en kongruenskonstruktion

V2: 2. verbum i en kongruenskonstruktion

Peter Juul Nielsen

Institut for Kultur og Identitet

Roskilde Universitet

pjn@ruc.dk

NOTER

- 1 Også andre syntaktiske valg kan resultere i en atelisk konstruktion, fx fravær af et objektsargument.
- 2 Eksempel fra Google-søgning.
- 3 Der er derimod ikke tale om genuskongruens. Adjektivets genusvalg er styret af substantivstammen *serv-* og er altså et rektionsforhold (jf. Eisenberg 2006: 37).
- 4 Dette udelukker ikke at de samstemmende fleksiver kan se forskellige ud i de to led; et bestemt kasusvalg kan fx se ud på en måde for adjektiver og på en anden måde for substantiver. Det afgørende er at sådanne forskellige manifestationer udtrykker samme valg.
- 5 Logisk set foreligger der også den mulighed at kongruensen indgår i en hypotaktisk relation med et andet træk således at kongruensen er det overordnede, betingende element. En sådan logisk mulig status for kongruensen vil ikke blive diskuteret yderligere her.
- 6 Dette 0, som markerer valget af singularis i kraft af fraværet af pluralis-*e*, kan nok vække undren eftersom der jo ikke kan føjes pluralis-*e* efter neutrum-*t*. Nullet betyder dog alene at ordformen *stort* er morfologisk markeret som singularis.
- 7 Genuskongruensen i prædikativkonstruktionen som blev beskrevet ifm. eksempel (9), gør sig også gældende i (12) (mellem substantivets efterhængte artikel -*en* og valget af -0 i stedet for -*t* i adjektivet), men skal ikke diskutere her. I (13) udtrykkes der pga. valget af pluralis ikke genuskongruens.
- 8 Med en anderledes udfyldning af fundamentfeltet og tilføjelse af flere led blive placeringen endnu tydeligere, fx *desværre var kagen blevet hurtigt tør*, jf. GDS: 431-443.
- 9 At den syntaktiske relation fint kan etableres uden kongruens, kan konstateres i engelsk hvor der ikke foreligger numeruskongruens: *the car is red vs. the cars are red*.
- 10 Der kunne argumenteres for at verbet *dormitat* styrer valget af nominativ, men jeg går ud fra den fortolkning af kasussystemet at nominativ er default-kasus som vælges med mindre der kræves (dvs. styres) et andet valg.
- 11 En sådan opfattelse minder mere om den hollandske funktionalisme som man finder den i *Diks Functional Grammar* (Dik 1997: 49-50, 339).
- 12 Derimod kan man naturligvis godt vælge sig en portion ikke-sproglig betydningssubstans som noget man gerne vil udtrykke sprogligt, og derefter

foretage et passende valg i sprogsystemet af tegn og tegnkombinationer som altid både har et struktureret indhold og et struktureret udtryk.

- 13 KK indbefatter semantiske restriktioner på hvad der kan være V1, og disse restriktioner kunne også tages i betragtning som konstruktionelt træk. En meget hyppigt forekommende V1-type er positionsverber såsom *stå* og *sidde* og verber der betegner bevægelse, såsom *gå ind* og *smutte hen*. Kriterierne for V1-valg er dog meget komplekse, og den semantiske ramme meget abstrakt, og derfor er dette aspekt af KK udeladt i denne fremstilling (men jf. Nielsen 2008).
- 14 Diatese er ikke involveret i kongruensen (jf. Nielsen 2008: 46, 70).

LITTERATUR

- Andersen, H. (1980) "Morphological change: towards a typology". J. Fisiak (red.) *Recent Developments in Historical Morphology*. Haag: Mouton. 1–50.
- Andersen, H. (2008) "Chapter 1: Grammaticalization in a speaker-oriented theory of change". Th. Eythorsson (red.) *Grammatical change and linguistic theory. The Rosendal papers*. Amsterdam: John Benjamins. 1–44.
- Corbett, G. G. (2006) *Agreement*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Diderichsen, P. (1976) *Elementar Danske Grammatik*. 3. udgave. København: Gyldendal.
- Dik, S.C. (1997) *The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause*. Second, revised edition (red. K. Hengeveld). Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996) *The syntax of Danish verbs. Lexical and syntactic transitivity*. E. Engberg-Pedersen et al. (red.). 65–102.
- Eisenberg, P. (2004) *Grundriß der deutschen Grammatik. Band 2: Der Satz*. 2., überarbeitete und aktualisierte Auflage. Stuttgart & Weimar: J. B. Metzler.
- Engberg-Pedersen, E., M. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft & L. Falster Jakobsen (1996a) *Introduction*. E. Engberg-Pedersen et al. (red.). vii–xv.
- Engberg-Pedersen, E., M. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft & L. Falster Jakobsen (red.) (1996b) *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- Engberg-Pedersen, E., M. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft, M. Herslund & L. Falster Jakobsen (2005) *Danske Funktionel Lingvistik*. Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København og Roskilde Universitetscenter.
- GDS = Hansen, E. & L. Heltoft (fortryk, 2007).
- Hansen, E. & L. Heltoft (fortryk, 2007) *Grammatik over det Danske Sprog* (GDS). Roskilde Universitetscenter.
- Haspelmath, M (1996) "Word-class-changing inflection and morphological theory". G. Booij & J. van Marle (red.) *Yearbook of Morphology 1995*. Dordrecht: Kluwer. 43–66.
- Hill, A.A. (1958) *Introduction to Linguistic Structures. From sound to sentence in English*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Hjelmshøj, L. (1993 [1943]) *Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse*. Travaux du Cercle Linguistique Copenhagen Vol. XXV. København: The Linguistic Circle of Copenhagen.
- Matthews, P.H. (1981) *Syntax*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.

- Mel'čuk, I. (2006) *Aspects of the Theory of Morphology*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Nielsen, P.J. (2008) *Kongruenskonstruktion i dansk. En syntaktisk analyse af indhold og udtryk*. Upubliceret specialeafhandling. Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.